

Culturele en kunstzinnige vorming 2 (nieuwe stijl)

Schoolexamen VWO

Voorbereidend
Wetenschappelijk
Onderwijs

20 | 01

Afnametijdstip 2
Donderdag 26 april

Tekstboekje

Tekst 1

Samenvatting van *De klucht van de koe*

De klucht opent met Gijsje, een **gauwdief**¹⁾, die al wandelend een alleenspraak houdt over de kunst van het stelen. Hij schept op over zijn succes in het 'zakendoen' en benadrukt de onschuld van zijn 'beroep'. Gijsje komt aan in het dorp Oudekerk aan de Amstel, waar Dirk Thijssen, boer en tevens waard voor zijn boerderij-herberg een luchtje zit te scheppen. Dirk is een joviale, praatzieke baas, even gul met zijn bier als met inlichtingen over zijn hele hebben en houwen, onder meer over zijn koe waar hij bijzonder trots op is. De dief krijgt onderdak in de herberg.

Als de boer 's nachts slaapt, brengt Gijsje diens vetgemeste koe stiekem naar de buitenplaats Kostverloren, waar hij het beest vastbindt achter een hooiberg.

Vroeg in de morgen gaan Gijsje en Dirk op stap naar Amsterdam. Onderweg moet de dief zogenaamd even naar kennissen in de buurt van Kostverloren, die hem nog geld schuldig zijn. Hij komt terug met een koe, die ze hem bij wijze van betaling hebben gegeven, naar hij zegt. De boer meent zijn koe te herkennen, maar Gijsje weet dat handig uit zijn hoofd te praten. Hij weet Dirk zelfs zover te krijgen dat deze de koe voor hem op de markt in Amsterdam gaat verkopen. In herberg 't Zwarte Paard zullen ze afrekenen. De dief komt aan in de herberg, waar de flierefluiter Joosje, die dronken in slaap is gevallen, juist ontwaakt uit zijn roes. Even later verschijnt ook Dirk, die op de Amsterdamse markt een uitstekende prijs heeft gekregen voor de koe. Trots overhandigt hij Gijsje de buidel geld. De dief vindt dat dit gevierd moet worden en hij knijpt er tussenuit met het geld, de mantel van Joosje en een paar schotels van de waardin om een schapensouder te halen. De boer draagt intussen een rederijkersgedicht voor waar niemand iets van begrijpt. Dan komt Keesje, het zoontje van de boer, huilend zijn vader vertellen dat hun koe is gestolen. Nu gaat de boer een licht op. Wie had nu gedacht dat iemand die zo'n eerlijke indruk maakte, een dief zou zijn? Ondanks alles moet de boer wel lachen om het bedrog. Waardin Giertje vergeet niet dat het gelag betaald moet worden en ze laat Joosje en Dirk voor de kosten opdraaien. Met een vermanend woord tot het publiek wordt de klucht besloten.

Tekst 2

DE BOER

Zeker dat is een mooie gladde koe, ze is al wel gemest
Ze heb vrij wat op de schouders, dat beest is opperbest
Ze zit wel in haar vlees, haar kost is haar wel bekomen.
Met permissie maatje, voor hoe veel hebt u haar aangenomen?
Ze is overdadig vet, als ik niet beter wist,
Ik zeide dat is mijn koe, me dunkt zeker ze is 't.

DE GAUWDIEF

Als gij u niet vergist, wel gij kunt haar krijgen
Allee man, schijn bedriegt, er is meer gelijk dan eigen.

DE BOER

Ik mag het niet zeggen, maar als ge het wel bekijkt,
Ik zeg nog dat ze mijn koe van aanzicht wel gelijkt.
Maar nee, dat kan niet, want gisteren laat gaf ik haar nog te eten.

noot 1

gauwdief: listige, doortrapte dief

DE GAUWDIEF

Zo is dat, huisman, ge moet het ook vergeten.
Hoe vreemd loopt deze dijk, wat zeilt hier menig schuit,
Hoe varen deze rijkeluiszootjes met heur jachten uit,
Hoe heerlijk doet zich de stad op, met al die nieuwe huizen!
Dit hele land, hoor ik, wordt beveiligd met dijken en met sluizen!
't Is een wonder, nietwaar? hoe fraai ziet men de Zuiderkerk;
Met die witte stenen toren, 't is wel een voortreffelijk werk!
Hoe flikkert de zon met weerlichtend geschimmer,
Op die verglaasde daken, en op dat **nieuw getimmer**²⁾
Ik heb hier langen tijd in deze stad verkeerd,
En ik was bij de grotelui geacht, en welbegeerd.
Wat duivel nog, zal ik hier dan met zo'n koe gaan lopen,
Dat durf ik niet te doen. Nai, reisbroer, wil gij ze verkopen?
Ik zal je een drinkpenning geven, wil je, heer waard?
Ik zal u **verbeiden**³⁾ in de Herberg van 't Zwarte Paard,
Al wat gij meer als negen pond kunt bedingen,
Daarvan laat ik de kurken tegen de zolder springen.
Altoos makker, versta gij wel, een daalder staat vast.

DE BOER

Ah, mijn goe maat, wat ben gij een goocheme gast.
Geef mij de koe, ik zal ze jou – bij get – lustig
Uit de hand verkopen. Geen zorg, betaal gij mij rustig
In 't Zwarte Paard, dat is mijn Herberg, wacht daar fijn man.
Adieu, ik zal zien hoe ik de koe best verkopen kan.

Tekst 3

De schrijver/dichter Paul Claudel was sinds 1917 de Franse ambassadeur in Brazilië. De componist Darius Milhaud verbleef enige tijd met een studiebeurs op deze ambassade. De schilderes Andrée Parr, getrouwd met een Engelse diplomaat, woonde eveneens in de buurt.

Claudel schrijft: „*L'Homme et son désir* is het product van de samenwerking tussen drie vrienden die in 1917 in Rio de Janeiro op zondagen bij elkaar kwamen en ideeën, muziek en tekeningen uitwisselden. Dit kleine gedanst drama is voortgekomen uit de atmosfeer van het Braziliaanse oerwoud, waarin we in zekere zin waren ondergedompeld, alsof we in een nieuw soort element verzwolgen waren. 's Nachts is het daar vreemd, vol geluiden, bewegingen en lichtglinsteringen. En precies zo'n nacht wordt door ons gedicht voorgesteld. We hebben niet geprobeerd om de onontwarbare massa van de bosflora fotografisch te reproduceren. We hebben het gewoon over de vier verdiepingen van ons toneel uitgespreid als een tapijt van purper, groen en blauw, rondom het zwart in het midden. Het toneel is verticaal, loodrecht als je er naar kijkt, als een schilderij op een muur of een boek dat je leest. Je kunt het ook zien als een blad met muziek waarbij elk deel van de handeling op een eigen balk is genoteerd.”

Paul Claudel in het programma van Les Ballets Suédois

noot 2 nieuw getimmer: nieuwbouw

noot 3 iemand verbeiden: op iemand wachten

Tekst 4

Het toneel bestaat uit vier niveaus: de dansers bovenin representeren het verstrijken van de tijd. Op de verdieping daaronder beweegt de maan zich langs de hemel. Het eigenlijke verhaal speelt zich af op de eerste verdieping, tussen de maan en het water van het moeras op de begane grond. Een mens, de man, is ten prooi aan primitieve krachten die hem uit zijn slaap houden. Aan weerszijden van de toneelniveaus staan uitgezaagde 'jazz-muzikanten', levensgroot en zwartgeverfd, met een witte contour en met witte muziekinstrumenten.

Scenario

- a Als het doek opgaat zijn op de bovenste verdieping de Uren van de nacht te zien. Het is een rij van twaalf vrouwen in het zwart met gouden kappen op het hoofd, die zich langzaam van rechts naar links bewegen.
- b De Maan komt op. Zij wordt door een wolk langs de hemel geleid, als een Dame met haar dienaars. Op de grond, in het water van het moeras, is de reflectie van de Maan en haar begeleidster te zien. De Manen steken in tegenovergestelde richting het toneel over, met nauwelijks zichtbare bewegingen en zo langzaam, dat ze pas aan het eind van het stuk aan de overkant zijn.
- c Twee gesluierde figuren komen op met de Mens, een man die ze uit zijn slaap hebben gehaald. De ene is de herinnering, de ander verlangen, de een beeld, de ander illusie. Zij leiden de Mens en duwen hem voort, brengen hem in verwarring, spelen (blindemannetje) met hem en verdwijnen weer.
- d In de gloed van de tropische maan blijft de man wankelend staan slapen, met uitgestrekte armen.
- e De nachtelijke geluiden van het oerwoud komen de Mens bekijken en laten zich horen: klokjes, panfluit, snaarinstrumenten en bekkens. Op afbeelding 11 zijn de klokjes en de panfluit te zien.
- f De mens begint dromend tot leven te komen. Dan danst hij de eeuwige dans van verlangen, begeerte en ballingschap, de dans van geliefden die in de steek gelaten zijn. Een wanhopige dans als van een gekooid dier dat zich keer op keer tegen de tralies werpt.
- g Een van de vrouwelijke gestalten komt terug en draait om de man heen. Hij grijpt haar sluier, die zij al dansend afwikkelt en om hem heen draait, tot hij is ingesloten als in een cocon. Nog met een smalle reep aan hem verbonden, ijl als het weefsel van dromen, legt zij haar hand over zijn gezicht. Samen verdwijnen zij.
- h De Maan verdwijnt en daarna ook haar reflectie in het water. De zwarte Uren van de nacht hebben hun weg afgelegd. De eerste witte Uren van de dag verschijnen.

Tekst 5

Börlin danste zelf de hoofdrol van de Mens, waardoor hij tijdens het hele ballet, zonder onderbreking op het toneel aanwezig was. Hij moest de complexe en wezenlijke innerlijke ervaringen van een mens tijdens zijn aardse leven zichtbaar maken: min of meer geboren aan het begin van het stuk en tegen het eind gerijpt tot een volwassen man. Hij gaf de gebeurtenissen weer die hem in de loop van de tijd overkwamen en het register van zijn dans werd voller en subtieler naarmate deze groei zich voltrok.

Börlin demonstreerde de zich ontwikkelende gevoelens van de Mens met een formidabele fysieke behendigheid, een buitengewone fijngevoeligheid en emotionele diepgang en met uiterst expressieve armbewegingen, die zowel nauwkeurig als omzichtig waren. Het publiek was gefascineerd, ademloos van emotie bij het zien van deze volstrekt nieuwe veranderlijkheid van vorm, deze ongekende bewegingstaal, gemaakt om een innerlijke realiteit uit te drukken... alsof de menselijke ziel werd blootgelegd. Börlins vertolking in *l'Homme et son désir* markeerde het hoogtepunt van zijn danscarrière. Geïnspireerd door Claudel kwam zijn inventiviteit tot bloei in schitterende expressieve nuances, die hij door zijn technische precisie en zijn intuïtie beheerste.

Bengt Häger, Ballets Suédois

Einde